

Šestdesetletnica prof. T. G. Masaryka.

Napisal Radovan P. Krivic.

ne 7. marca t. l. je praznoval profesor T. G. Masaryk, najsilnejša osebnost sodobnega Slovanstva, šestdeseto leto svojega borb in naporov polnega življenja.¹⁾ Že njegova detinska in deška leta so bila izredno pisana. Rodil se je 7. marca 1850. leta v Hodoninu na Moravskem kot sin revnega ogrskega Slovaka Jožefa Masaryka, ki je bil služabnik na cesarskem posestvu v Hodoninu. Hodonin je bil njegov rojstni kraj, toda detinski svet dečkov je bil širši. Vsa pokrajina na obeh straneh reke Morave do tja, kamor je segalo posestvo cesarske rodbine — notri do Ogrskega, tja za Holič, ves ta svet je bil dečkov rodni kraj, ker njegov oče se je moral vedno preseljevati z enega posestva na drugo. Leta 1861. so poslali starši sina na realko v Hustopeč, da bi se tam pripravljaj za učiteljski stan, po katerem je deček hrepenel. Tu je prebil dve leti. Nato se je vrnil domov k staršem, kjer naj bi čakal šestnajstega leta, da bi mogel vstopiti na učiteljsko pripravnico.

Leto 1864—1865. je bilo najpestrejšje v Masarykovem življenju. Pomagal je poučevati v šoli v Hodoninu in učil se glasbe. Ker se je pa roditeljem le predolgo zdelo to čakanje do šestnajstega leta, so ga poslali na Dunaj, da bi se izučil v umetnem ključavničarstvu. Tu mu ni ugajalo. Edino veselje, ki ga je imel tu, so bile njegove knjige z realke. Ko so mu pa tovariši knjige vzeli in prodali, največ mu je bilo za atlas, je zapustil Dunaj in se vrnil na dom, kjer se se je pričel učiti kovaštva.

Njegov profesor z realke je pa pregovoril starše, da so ga pustili v učiteljsko prakso v Čejkovice. Tu je imel velik vpliv nanj kaplan Satora. Bil je to razdvojen duhovnik, ki je zahajal iz ekstrema v ekstrem. Asket, pozneje se je vdal svetskemu življenju, potem je zopet pridigoval ljudem, naj ne gledajo na njegova dejanja, temveč naj poslušajo njegove besede... Odtod tudi poznejše sovraštvo Masarykovo do nramnega jezuitizma in sploh do katolicizma. — Ker je moral Masaryk opravljati tudi službo ministranta,

¹⁾ Viri: Masarykovi spisi; življenjepisna data sem povzel po knjigi: Dr. J. Herben, T. G. Masaryk. Praha 1910.

ga je jezilo, da ne razume latinščine; zato se je začel učiti tega jezika ter je tako dobro napredoval, da je jeseni 1865. leta napravil skušnjo za gimnazijo. Vstopil je v drugi razred nemške gimnazije v Brnu, star petnajst let in je študiral vedno z najboljšim uspehom. Bil je ponosen in odkrit. Zato pa je imel vedno konflikte s profesorji toliko časa, da je moral zapustiti 1869. leta gimnazijo; odšel je na Dunaj, kjer je napravil maturo ter tam vstopil na univerzo. Po doktoratu je šel študirat v Lipsko, brez vse pomoči. V Lipskem se se je tudi seznanil z Američanko Miss Charley Garrigue, jo vzljubil ter se leta 1878. ž njo poročil. Začel se je boj, hud boj za obstanek. Njegova energija je vendarle zmaga. Leta 1882. je bil poklican za izrednega profesorja na praško univerzo. Tu so se začela zanj najstrašnejša leta njegovega življenja. Z najpodlejšimi sredstvi so ga blatili: da je izdajalec svojega naroda in prijatelj Nemcev, da je filozof samomora, da so ga Židje podkupili itd. Najstrastnejše napade je moral doživeti on, ki je ljubil in delal za svoj narod kakor nihče pred njim, on, ki je tako ljubil življenje, ki je hrepenel le za resnico in ga je bila pravičnost sama... No, da, tako plačuje svet... Toda zmagal je. V boju ga ni zapustila njegova zvesta žena: bila mu je družica, sodelavka. Zmagal je — toda odpuščeno mu pa še ni. Resnica je pekoča, ljudje se je boje! Celih petnajst let je moral čakati imenovanja za rednega profesorja, dasi mu je bilo obljubljeno, da bo imenovan v treh letih. Sam praški nadškof je hodil spletkarit na Dunaj toliko časa, da mu je naposled sam cesar s prijazno gesto pokazal vrata. —

Z njegovim prihodom v Prago se je začelo na Češkem novo gibanje, pozneje realizem imenovano. V početku je reformno literarna smer (rokopisni boji iz l. 1886.); boji z žurnalistiko so ga privedli na politično polje. Kot politik je Masaryk posvetil največ svojih moči češkemu vprašanju in problemom, ki so s tem vprašanjem v tesni zvezi. Vse to je obdeloval v spisih: Jan Hus. Naše obrození a naše reformace (1896); Česká otázka (1895., II. izd. 1909). Naše nynější krise (1895). Karel Havlíček; snahy a tužby politického probuzení (1896., II. izd. 1904). Češko vprašanje mu je vprašanje po usodah človeštva, vprašanje vesti. Obdeloval ga je „sub specie aeternitatis“. V teh študijah izražene nazore je izvrševal tudi v praksi. Svoje nazore o politiki je jasno povedal v imenovani knjigi „Česká otázka“. Politiko smatra za zelo važno stvar, toda nikdar ni to za narod najvažnejše in prvo: glavna in prva skrb nam mora biti za notranjo po-

litiko, za npravni in prosvetni napredek družbe. Politika more biti le na tem širšem temelju kulturnega programa uspešna. Češka politika in narodna težnja mora iti pot, katero je šel češki preporod od prvih početkov, od Husa dalje. Vršiti se mora v zmislu humanitetnega ideala „Čeških bratov“, kateri naj postane vsebina češkega narodnega življenja. Humaniteta mora biti dejanska, ki obstoji v zahtevi: sistematično, povsod, v vsem in vedno se ustavlja zlu; njeno geslo je: mirno, premišljeno delo, ki ga potrebuje naš narod, stranka, družina, itd. V tem oziru je češko (in vsakega malega naroda) vprašanje del socijalnega vprašanja, ne delavsko vprašanje, ampak vprašanje delavca in inteligenta, kmeta in tovarnarja — to je vprašanje npravnosti. Glavni princip npravnosti je ljubezen do bližnjega. Bližnji ti mora biti pa res blizu, da bo ljubezen dejanska in ne le v besedah, abstraktna. Zato se pravi ljubiti narod ljubiti takoj tebe, o katerem vem, kaj te teži . . . Ljubezen do naroda mora biti pozitivna; brez sovraštva do tujega naroda ljubimo svoj narod. Naša ljubezen pa mora biti predvsem zavedna; ljubi tudi sebe. Ljudje ne znajo sebe ljubiti; mislijo, da je egoizem in preračunljivost ljubezen do samega sebe. Toda ne! Ljubi sebe — skrbi zase. Zato pusti tisto vedno osrečevanje drugih, stori le svojo dolžnost. Imej svojo sodbo; bodi individualnost — pa ne skrbi, kaj poreče sosed o tebi. Ne živi na tuj račun, na tujo vest. Tak je Masarykov humanitetni ideal, taki so njegovi etični principi. Imenoval bi to ponosni, tudi etični individualizem. Masaryk sam ne govori rad o individualizmu, ampak o močnih osebnostih.

V tesni zvezi s češkim vprašanjem je zanj versko vprašanje. „Versko vprašanje je za narod, ki je preživel reformacijo in protireformacijo, največje važnosti (Česká otázka, § 77.). In v kolikor bo češki preporod dokončan z nadaljevanjem v delu Husovem in Čeških bratov, v toliko mu je češko vprašanje versko vprašanje. Masarykov življenski nazor temelji na njegovem verstvu. Potrebo verstva poudarja povsod. Boj za verstvo je njegovo življenje. Njegovo verstvo pa temelji na veri neosebne Boga in na veri v neumrjočnost duše. Njegova vera v Boga je osebno, duševno izkustvo, je prepričanje; do prepričanja o neumrjočnosti duše je prišel potom filozofskega razmišljanja. In iz tega prepričanja izvira spoštovanje do lastne duše, hrepenenje, napraviti svojo osebnost močno, plemenito in popolno. Iz tega prepričanja izvirajo njegove težnje po močnih individualitetah. Po Masaryku je verstvo za življenje tako potrebno kot zrak za dihanje.

Znanstveni aristokratizem ne more verstva nadomestiti. Seveda pa mora biti novo verstvo na višini znanstvenega prepričanja, v soglasju z napredkom nramnega in socialnega čutenja najboljših in najplemenitejših duševnih voditeljev. Vidimo torej, da to verstvo ne bo nasprotovalo potrebnim gospodarskim in socialnim časovnim potrebam. Pravo verstvo stremi za resničnim izpopolnjenjem padlega. Greh se ne more odpustiti, ne pozabiti — padli more le lepše živeti. Kaj nam kes in pokora, če ne pelje nova lepša življenska pot iz temne minulosti k jasnejši nramni bodočnosti! To so bistveni elementi Masarykovega svetovnega in življenskega nazora. Za popolnim človekom stremi vse njegovo delovanje — zato njegov boj proti polovičarstvu, proti diletantizmu. Ta nramni znak ima na sebi tudi njegov krasni spis: „Základové konkrétné logiky“ (1885; nam. 1887). Knjiga služi kot vodilo začetniku, kako si naj metodično in po vrsti pridobiva strokovnih in filozofičnih znanosti; onega, ki je že dalje, pa sili knjiga k reviziji svojega dosedanega znanstvenega delovanja in sploh vprašanj, ki se tičejo vede. Spoznavaj vedno in povsod stvari in njih jedro, to je temeljna misel konkretne logike iz vseh Masarykovih knjig.

Masaryk pa ni samo znanstvenik in politik, ampak tudi globok estetik in literaren kritik. Leta 1884. je spisal nekaj člankov pod naslovom: „O studiu děl básnických“. Tam čitamo: „Umetniško spoznavanje je najvišje človeško spoznavanje“. „Spoznavanje pravega, velikega umetnika je zato, ker se nanaša na stvari same, najboljše za umevanje sveta.“ Dovoljno označujejo te besede, kako misli Masaryk o umetnosti. Ne, on ni suhoparen, zakrknjen filozof z izdelanim filozofskim sistemom, njegova filozofija je življenje. Znamenite so Masarykove kritike in eseji o Zoli, Mussetu, o Goethejevem in Lenauovem Faustu, o „Trudnih dušah“, Garborgovih in drugih. Kot realist je tudi v literaturi proti misticizmu in romantizmu. Pripoznava fantazijo, zametava pa nelogično, psihologično nemo-goče fantaziranje. Njegovemu duhu ne ugaja romantični utopizem, ampak psihologična resničnost. Zato njegova ljubav do realistične ruske literature, predvsem do Dostojevskega; nasprotuje dekadentizmu, ker vidi v njem slabost, nramno brezciljnost, odpor proti razumu in mržnjo do dela in življenja. Angleški literaturi daje prednost pred francosko. —

